

Europos Sąjungos
Taryba

Briuselis, 2016 m. gruodžio 6 d.
(OR. en)

15198/16

JAI 1040
DROIPEN 208
COPEN 371
GENVAL 128
MIGR 211
COSI 204

PRIDEDAMAS PRANEŠIMAS

nuo:	Europos Komisijos generalinio sekretoriaus, kurio vardu pasirašo direktorius Jordi AYET PUIGARNAU
gavimo data:	2016 m. gruodžio 2 d.
kam:	Europos Sąjungos Tarybos generaliniam sekretoriui Jeppe TRANHOLMUI- MIKKELSENUI
Komisijos dok. Nr.:	COM(2016) 719 final
Dalykas:	KOMISIJOS ATASKAITA EUROPOS PARLAMENTUI IR TARYBAI, kurioje įvertinamas galiojančių nacionalinės teisės aktų, pagal kuriuos kaip nusikalstama veika numatomas naudojimas paslaugomis, kurias teikia prekybos žmonėmis aukos, poveikis prekybos žmonėmis prevencijai, parengta pagal Direktyvos 2011/36/ES 23 straipsnio 2 dalį

Delegacijoms pridedamas dokumentas COM(2016) 719 final.

Pridedama: COM(2016) 719 final

Briuselis, 2016 12 02
COM(2016) 719 final

KOMISIJOS ATASKAITA EUROPOS PARLAMENTUI IR TARYBAI

kurioje įvertinamas galiojančių nacionalinės teisės aktų, pagal kuriuos kaip nusikalstama veika numatomas naudojimasis paslaugomis, kurias teikia prekybos žmonėmis aukos, poveikis prekybos žmonėmis prevencijai, parengta pagal Direktyvos 2011/36/ES 23 straipsnio 2 dalį

1. Bendrosios aplinkybės ir tikslas

Ši ataskaita parengta remiantis Direktyvos 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičiančios Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR, 23 straipsnio 2 dalyje nustatytu reikalavimu, pagal kurį „Komisija vėliausiai 2016 m. balandžio 6 d. Europos Parlamentui ir Tarybai pateikia ataskaitą, kurioje įvertinamas esamų nacionalinių įstatymų, pagal kuriuos kaip nusikalstama veika numatomas naudojimasis paslaugomis, kurias teikia prekybos žmonėmis aukos, poveikis prekybos žmonėmis prevencijai ir, prireikus, atitinkami pasiūlymai“.

Nuoroda į naudojimosi prekybos žmonėmis aukų teikiamomis paslaugomis kriminalizavimą pateikiama Direktyvos 2011/36/ES 18 straipsnio „Prevencija“ 1 ir 4 dalyse, kuriose teigiama: „1. Valstybės narės imasi atitinkamų priemonių, kaip antai švietimas ir mokymas, kad atgrasytų nuo visų formų išnaudojimą, susijusį su prekyba žmonėmis, skatinančios paklausos ar ji būtų mažinama. [...] 4. Stabdydamos paklausą ir taip siekdamos, kad prekybos žmonėmis prevencija ir kova su ja taptų veiksmingesnė, valstybės narės svarsto galimybę imtis priemonių, kad **nusikalstama veika būtų laikoma naudojimasis paslaugomis, kurios pagal 2 straipsnį laikomos išnaudojimu, žinant, kad jas teikiantis asmuo yra 2 straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos auka.**“

Šioje ataskaitoje apibūdinami galiojantys nacionalinės teisės aktai, kuriais kriminalizuojamas naudojimasis prekybos žmonėmis aukų teikiamomis paslaugomis, ir įvertinamas visų tokių teisinių priemonių poveikis. 23 straipsnio 2 dalyje nereikalaujama nagrinėti kitų su teisėkūra nesusijusių priemonių, kurios gali būti taikomos nacionaliniu lygmeniu, taip pat su naudojimosi prekybos žmonėmis aukų teikiamomis paslaugomis kriminalizavimu nesusijusių teisėkūros priemonių. Reikėtų pažymėti, kad šioje ataskaitoje nevertinama, kaip laikomasi Direktyvos 2011/36/ES nuostatų. Ją reikėtų skaityti kartu su „Ataskaita, kurioje įvertinama, koku mastu valstybės narės ėmėsi būtinų priemonių, kad būtų laikomasi Direktyvos 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pagal 23 straipsnio 1 dalį“ (COM(2016) 722). Šioje ataskaitoje taip pat atsižvelgiama į pirmąją Komisijos kovos su prekyba žmonėmis ir jos aukų apsaugos pažangos ataskaitą (toliau – Pažangos ataskaita).

Rengdama šią ataskaitą, Komisija naudojo iš valstybių narių gauta informacija, kurią jos pateikė atsakydamos į 2016 m. gegužės mėn. išsiųsto klausimyno klausimus, ir, pasitelkusi ES pilietinės visuomenės kovos su prekyba žmonėmis platformą¹, taip pat Europos Komisijos ekspertų grupę dėl prekybos žmonėmis², konsultavosi su pilietine visuomene.

¹ Daugiau informacijos pateikiama Komisijos ataskaitoje Europos Parlamentui ir Tarybai „2016 m. kovos su prekyba žmonėmis pažangos ataskaita, parengta pagal Direktyvos 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos 20 straipsnio reikalavimus“, COM(2016) 267 final.

² 2011 m. rugpjūčio 10 d. Komisijos sprendimas 2011/502/ES, kuriuo įsteigiama ekspertų grupė dėl prekybos žmonėmis ir panaikinamas Sprendimas 2007/675/EB.

2. Galiojantys nacionalinės teisės aktai, pagal kuriuos kaip nusikalstama veika numatomas naudojimasis paslaugomis, kurias teikia prekybos žmonėmis aukos

2.1. Atsakymų santrauka

Toliau pateikiama analizė grindžiama valstybių narių pateiktais atsakymais. Komisija negali atmesti galimybės, kad gali būti taikomos kitos nacionalinės teisės aktų nuostatos ar priemonės. Rengdama šią analizę, Komisija paprašė valstybių narių pateikti informaciją tokiais klausimais kaip „galiojantys nacionalinės teisės aktai, pagal kuriuos kaip nusikalstama veika numatomas naudojimasis paslaugomis, kurias teikia prekybos žmonėmis aukos; kokie tiksliai subjektai traukiami baudžiamojon atsakomybėn; ar numatyta kriminalizuoti visų rūšių išnaudojimą; ar teisės aktuose reikalaujama įrodyti **žinojimą, kad atitinkamas asmuo yra prekybos žmonėmis auka**, ir kokią poveikį tai daro teisės aktų taikymui; kokių priemonių imtasi visuomenės informuotumui apie šį teisės aktą užtikrinti, siekiant jį geriau įgyvendinti; turimi statistiniai duomenys apie patraukimo baudžiamojon atsakomybėn atvejus ir paskelbtus apkaltinamuosius nuosprendžius, taip pat kilusias kliūtis; jei nėra galiojančių nacionalinės teisės aktų, kokios yra to priežastys ir kokių alternatyvių priemonių imtasi įpareigojimui nustatyti nusikalstamą veiką įvykdyti; kaip jos vertina tokių teisės aktų poveikį ir ar turi atitinkamų pasiūlymų; kokias konsultacijų procedūras įdiegė; ar pavadė atlikti kokius nors tokių teisės aktų vertinimus ir mokslinius tyrimus.“

Pirmiausia reikėtų pažymėti, kad valstybės narės, pateikdamos šią informaciją, išsamiai nenurodė, kaip vykdo Direktyvos 2011/36/ES 18 straipsnio 4 dalyje nustatytą teisinį įpareigojimą **apsvarstyti galimybę** aukų paslaugomis besinaudojančius asmenis traukti baudžiamojon atsakomybėn.

Atlikus valstybių narių atsakymų analizę matyti, kad tuo metu, kai buvo rengiama ši ataskaita, **10 (dešimtyje) valstybių narių naudojimasis paslaugomis, kurias teikia visų rūšių išnaudojimo, susijusio su prekyba žmonėmis, aukos, laikomas nusikalstama veika, o 15 (penkiolikoje) valstybių narių naudojimasis paslaugomis, kurias teikia prekybos žmonėmis aukos, kriminalizuojamas tik iš dalies ir pasirinktinai.**

Konkrečiau:

1) Valstybės narės, kuriose visų rūšių išnaudojimas laikomas nusikalstama veika (BG, EL, HR, CY, LT, MT, PT, RO, SI, UK)

10 (dešimt) valstybių narių (**BG, EL, HR, CY, LT, MT, PT, RO, SI, UK**³) pranešė, kad jų galiojančiuose nacionalinės teisės aktuose naudojimasis paslaugomis, kurias teikia prekybos žmonėmis aukos, laikomas nusikalstama veika ir kad šie įstatymai taikomi visų rūšių išnaudojimui.

Bulgarija pranešė Komisijai, kad pagal Bulgarijos baudžiamojo kodekso 159c straipsnį asmuo, kuris prekybos žmonėmis auka, nepaisydamas jos sutikimo, naudojasi paleistuvavimo, priverčiamojo darbo ar elgetavimo, kūno organų, audinių, ląstelių ar skysčių pašalinimo tikslais ar prievarta laiko ją priklausomą, baudžiamas laisvės atėmimo nuo trejų iki dešimties metų bausme ir jam skiriama 10 000–20 000 levų bauda. **Kroatijoje** taikoma panaši, bet griežtesnė nuostata, nes ja

³ Jungtinė Karalystė pranešė Komisijai, kad tokios prekybos žmonėmis srities priemonės taikomos Anglijoje ir Velse, o Škotijoje tokių priemonių nėra; Šiaurės Airija pranešė, kad tokios priemonės nustatytos, bet jos taikomos tik prekybos žmonėmis seksualinio išnaudojimo tikslais atveju.

visiems asmenims, kurie sąmoningai naudojami auka arba jos teikiamomis paslaugomis, ir asmenims, kaltinamiems padarius su prekyba žmonėmis susijusius nusikaltimus, skiriamos tokio pat dydžio bausmės. **Kipras** pranešė, kad Įstatymo Nr. 60(I)/2014 17 straipsnyje nustatyta, jog bet kuris asmuo, galintis pagrįstai manyti, kad darbą ar paslaugas, kuriais jis naudojasi, atlieka ar teikia prekybos žmonėmis auka, pagal kovos su prekyba žmonėmis įstatymą daro nusikaltimą. **Graikijoje** tokios nacionalinės teisės nuostatos patvirtintos 2013 m. Įstatymu Nr. 4198/2013, pagal kurį baudžiamojon atsakomybėn traukiami asmenys, sąmoningai pasinaudoję prekybos žmonėmis aukų darbu, taip pat sąmoningai turėję lytinių santykių su prekybos žmonėmis auka. **Lietuva** pranešė, kad pagal baudžiamojo kodekso 147² straipsnį bet kuriam asmeniui, kuris naudojasi prekybos žmonėmis aukų teikiamomis paslaugomis ir kuris žinojo arba turėjo žinoti, kad paslaugų teikėjai yra prekybos žmonėmis aukos, skiriama bauda arba taikomos laisvės apribojimo priemonės. Reikia pažymėti, kad tokią veiką padaręs asmuo gali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu jis iki jo pripažinimo įtariamuoju savanoriškai apie tai praneša teisėsaugos institucijoms ir aktyviai bendradarbiauja. Be to, už tokią veiką atsakomybėn traukiami ir juridiniai subjektai. **Malta** pranešė Komisijai, kad bet kuris asmuo, kuris naudojasi paslaugomis ar darbu žinodamas, kad tokias paslaugas teikia arba darbą atlieka prekybos žmonėmis auka, arba dalyvauja teikiant tokias paslaugas ar atliekant tokį darbą, daro nusikaltimą ir yra traukiamas atsakomybėn, skiriant nuo aštuoniolikos mėnesių iki penkerių metų trukmės laisvės atėmimo bausmę. Panašios nuostatos patvirtintos **Portugalijoje** ir **Slovėnijoje**, pagal kurias skiriama laisvės atėmimo iki trejų metų bausmė ir bauda. **Rumunija** pranešė Komisijai, kad pagal Rumunijos baudžiamojo kodekso 216 straipsnį bet kuris asmuo, kuris nėra prekiautojas žmonėmis ir kuris naudojasi baudžiamojo kodekso 182 straipsnyje „Išnaudojimas“ išvardytomis paslaugomis žinodamas, kad tas paslaugas teigia prekybos žmonėmis auka, traukiamas baudžiamojon atsakomybėn.

2) Valstybės narės, kurios nepatvirtino konkrečių nacionalinių teisinių nuostatų arba kuriose naudojimasis paslaugomis, kurias teikia prekybos žmonėmis aukos, kriminalizuojamas tik iš dalies ir pasirinktinai⁴

14 (keturiolika) valstybių narių (**AT, BE, CZ, DE, EE, ES, FR, HU, IT, LV, LU, NL, PL ir SK**) pranešė, kad nepatvirtino konkrečių nacionalinės teisės nuostatų, pagal kurias naudojimasis paslaugomis, kurias teikia visų rūšių išnaudojimo, susijusio su prekyba žmonėmis, aukos, būtų laikomas nusikalstama veika. Vis dėlto kai kurios iš šių valstybių narių (**FI, IE, SE**) patvirtino teisės aktus, reglamentuojančius naudojimąsi prekybos žmonėmis aukomis, bet jie aprėpia tik tam tikrų rūšių išnaudojimą. Kalbant konkrečiau, **Suomija** ir **Airija** pranešė apie galiojančius nacionalinės teisės aktus, kurie taikomi tik tuomet, kai prekybos žmonėmis aukomis naudojamos seksualinio išnaudojimo tikslais. **Švedija** pranešė, kad, nors šalyje nepatvirtinta konkreti nuostata, pagal kurią būtų kriminalizuojamas naudojimasis prekybos žmonėmis aukų teikiamomis paslaugomis, taikomos įstatymo dėl draudimo pirkti seksualines paslaugas nuostatos, kurių taikymo sritis gali aprėpti naudojimąsi paslaugomis, kurias teikia prekybos žmonėmis seksualinio išnaudojimo tikslais aukos.

⁴ **FI, IE, SE** nustatė teises nuostatas tik dėl prekybos žmonėmis seksualinio išnaudojimo tikslais, o **AT, BE, DE, EE, FR, HU, IT, LV, LU, NL, PL, SK** – tik taikant Direktyvą dėl sankcijų darbdaviams.

Kalbant apie tokių konkrečių nuostatų nepatvirtinusias valstybes nares ir remiantis jų pateikta informacija, kai kuriais atvejais (pavyzdžiui, **IT, ES, NL ir BE**) būtų galima taikyti nuostatas, susijusias su seksualiniais nusikaltimais arba seksualiniu vaikų išnaudojimu. Nors **Italijoje** tokių konkrečių nuostatų nepatvirtinta, ji pranešė, kad pagal Italijos baudžiamojo kodekso 603a straipsnį neteisėtas tarpininkavimas darbo jėgai ir jos išnaudojimas paprastai laikomas nusikalstama veika. **Austrijoje** taip pat nėra konkrečios nuostatos dėl prekybos žmonėmis aukų, bet neseniai patvirtinta nuostata dėl lytinių santykių su asmenimis prieš jų valią, pasinaudojant keblia jų padėtimi ar iš anksto juos įbauginus, draudimo.

Be to, kai kurios valstybės narės (pavyzdžiui, **Lenkija ar Vengrija**) pranešė įdiegusios tik priemones, kuriomis į nacionalinę teisę perkeliama ir įgyvendinama **2009 m. birželio 18 d. Direktyva 2009/52/EB, kuria numatomi sankcijų ir priemonių nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių darbdaviams būtiniausi standartai**⁵ (vadinamoji **Direktyva dėl sankcijų darbdaviams**). Šiuo požiūriu **komunikate dėl 2009 m. birželio 18 d. Direktyvos 2009/52/EB taikymo** pažymėta, kad valstybės narės apskritai visomis 9 straipsnyje nurodytomis aplinkybėmis (įskaitant atvejus, kai darbdavys žino, kad darbuotojas yra prekybos žmonėmis auka) neteisėtą darbą laiko nusikalstama veika. Remiantis šiuo komunikatu, **Čekija ir Ispanija** nebuvo nustačiusios konkrečių sankcijų už neteisėtą darbą tais atvejais, kai „darbdaviui buvo žinoma, kad darbuotojas buvo prekybos žmonėmis auka“⁶.

Vis dėlto reikėtų pažymėti, kad **Direktyva 2009/52/EB taikoma tik neteisėtai ES esantiems trečiųjų šalių piliečiams**. Taigi jos nuostatos netaikomos prekybos žmonėmis aukoms, t. y. asmenims, kurie yra ES piliečiai, taip pat teisėtai ES gyvenantys trečiųjų šalių piliečiai. Be to, ši direktyva taikoma tais atvejais, kai asmenys dirba ne savarankiškai,⁷ ir jos nuostatos netaikomos tuomet, kai aukos dirba savarankiškai arba jų paslaugomis naudojasi ne darbdavys. Taigi **Direktyvoje 2009/52/EB** nustatytas kriminalizavimo procesas **pritaikytas prie jos dalyko ir taikymo srities, kuri yra ribota ir nepakankama** visiems prekybos žmonėmis atvejams aprėpti. Vis dėlto ši direktyva – tai geras priemonių, kuriomis būtų galima naudotis šioje srityje, siekiant toliau plėtoti ir stiprinti kovos su prekyba žmonėmis teisinę sistemą, pavyzdys.

3) Alternatyvos nepakankamo kriminalizavimo atveju

Kaip minėta pirmiau, pagal Direktyvos 18 straipsnio 4 dalį valstybės narės turi bent apsvarstyti galimybę traukti baudžiamojon atsakomybėn asmenis, kurie sąmoningai naudojami prekybos žmonėmis aukų teikiamomis paslaugomis. Vis dėlto valstybės narės Komisijai pateikė nedaug informacijos apie alternatyvias priemones, taikomas tais atvejais, kai nėra nacionalinių priemonių,

⁵ Direktyva 2009/52/EB, kuria numatomi sankcijų ir priemonių nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių darbdaviams būtiniausi standartai, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32009L0052>.

⁶ Atsižvelgiant į laikotarpį, praėjusį nuo Komisijos komunikato dėl Direktyvos 2009/52/EB taikymo patvirtinimo, negalima atmesti galimybės, kad tuo metu buvo patvirtinti atitinkami teisės aktai. Daugiau informacijos pateikiama Komisijos komunikate Europos Parlamentui ir Tarybai dėl 2009 m. birželio 18 d. Direktyvos 2009/52/EB, kuria numatomi sankcijų ir priemonių nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių darbdaviams būtiniausi standartai, taikymo, COM(2014) 286 *final*.

⁷ Darbo apibrėžtis aprėpia veiklos, apimančios bet kurios formos darbą, reglamentuojamą pagal nacionalinę teisę arba pagal nusistovėjusią praktiką, vykdymą darbdavio naudai ar jam vadovaujant ir (arba) prižiūrint (Direktyvos 2009/52/EB 2 straipsnio c punktas); preambulėje dar patikslinta, kad tokia veikla turėtų būti vykdoma ir atlyginama nepaisant teisinių santykių (7 konstatuojamoji dalis).

skirtų traukti baudžiamojon atsakomybėn prekybos žmonėmis aukų teikiamomis paslaugomis besinaudojančius asmenis. Iš atsakymų į klausimynų klausimus matyti, kad, atrodo, tik **Nyderlandai** ir **Ispanija** pateikė informaciją šiuo klausimu. **Nyderlandai** pranešė apie informavimo kampanijas anoniminio pranešimo apie nusikaltimus klausimu, informavimą apie baudžiamąjį persekiojimą dėl seksualinės prievartos prieš vaikus, kai sumokamas atlygis, ir tokių atvejų viešinimą, taip pat susitarimus su verslo sektoriais dėl pagarbos žmogaus teisėms skatinimo. **Ispanija** pranešė, kad, nors nėra konkrečių nuostatų, pagal kurias būtų kriminalizuojamas naudojimas prekybos žmonėmis aukų teikiamomis seksualinėmis paslaugomis, kai žinoma apie aukų pažeidžiamumą, bet kokie tokio pobūdžio veiksmai galėtų būti laikomi nusikaltimu asmens seksualinei laisvei ir neliečiamybei ir būtų taikomi atitinkami baudžiamojo kodekso straipsniai.

4) Ivertinimai

Keletas valstybių narių (pavyzdžiui, **Suomija**, **Švedija**) pranešė pavedusios atlikti tokių teisės aktų **vertinimus** ar atitinkamus mokslinius tyrimus. **Švedija** pranešė Komisijai, kad 2010 m. paskelbta Draudimo pirkti seksualines paslaugas tyrimo ataskaita. Be kitų pagrindinių dalykų, nustatyta, kad: a) prostitucijos gatvėse mastas sumažėjo perpus; b) internetas tapo nauja prostitucijos paslaugų pirkimo vieta; c) uždraudus pirkti seksualines paslaugas užkardytas organizuotas nusikalstamumas; d) padidėjo visuomenės parama šiam draudimui. Be to, turi būti atliktas Kovos su prekyba žmonėmis tyrimas, kuriame bus įvertinta, kaip taikoma su prekyba žmonėmis susijusi baudžiamosios teisės nuostata, taip pat kruopščiai išnagrinėta, kaip teisėsaugos institucijos tiria ir nagrinėja prekybos žmonėmis bylas.

Suomijoje, Aukščiausiam Teismui priėmus principinį sprendimą, pavesta atlikti mokslinį tyrimą dėl vadinamojo seksualinių paslaugų pirkimo iš prostitučių ir prekybos žmonėmis aukų dalinio kriminalizavimo. Atlikus šį tyrimą padaryta išvada, kad didžiausia problema, susijusi su šio įstatymo taikymu, yra tai, kad nustatyta ir ištirta tik keletas bylų, susijusių su naudojimusi prekybos sekso paslaugomis aukomis, ir baudžiamojon atsakomybėn patraukta bei nubausta tik keletas asmenų. Nustatyta, kad, norint iš dalies patraukti sekso paslaugų pirkėjus baudžiamojon atsakomybėn, kilo problemų dėl *mens rea* reikalavimo. Šio tyrimo ataskaitoje teigiama, kad padėtis palanki sekso paslaugų pirkėjams, kurie vengia įgyti bet kokių žinių apie prostitutės asmeninę padėtį, bet yra gerai susipažinę su įstatymais. Mokslininkai pasiūlė visiškai kriminalizuoti sekso paslaugų pirkimą. Susipažinusi su šia ataskaita, vyriausybė pasiūlė iš dalies pakeisti šios nusikalstamos veikos apibrėžtį, ją pagrindžiant paslaugos naudotojo aplaidumu⁸.

2018 m. vertinimas turėtų būti atliktas **JK (Šiaurės Airijoje)**; pranešta, kad **Škotijoje**, tikrinant 2015 m. Kovos su prekyba žmonėmis ir išnaudojimu įstatymą, pavesta atlikti šio reiškinio mokslinį tyrimą.

⁸ Daugiau informacijos žr. Johanna Niemi ir Jussi Aaltonen *Abuse of a victim of sex trade: Evaluation of the Finnish sex purchase ban*, Suomijos teisingumo ministerija, 2014 m., pateikta adresu http://ec.europa.eu/anti-trafficking/publications/abuse-victim-sex-trade_en.

Apskritai visos valstybės narės Komisijai pateikė nedaug **statistinių duomenų** ir panešė tik apie kelis patraukimo baudžiamojon atsakomybėn ir priimtų apkaltinamųjų nuosprendžių atvejus. Be to, abejotina, ar tokių išskaidytų duomenų apie šią nusikalstamą veiką turima valstybių narių lygmeniu. Pavyzdžiui, **Italija** pabrėžė, kad šiuo metu ji neturi atskirų duomenų apie naudojimąsi prekybos žmonėmis aukų teikiamomis paslaugomis. Šioje srityje Komisija toliau nagrinės, kokių veiksmų imtasi gerinant ES lygmeniu surinktų statistinių duomenų apie prekybą žmonėmis kokybę ir didinant jų palyginamumą.

2.2. *Poveikio vertinimas ir taikymas*

Iš Komisijai pateiktos informacijos matyti, kad valstybės narės taiko gana įvairius metodus ir praktiką. Visose valstybėse narėse, kuriose patvirtinti nacionalinės teisės aktai, pagal kuriuos naudojimas prekybos žmonėmis aukų teikiamomis paslaugomis laikomas nusikalstama veika, šių teisės aktų nuostatos taikomos tik tiems subjektams, kurie tiesiogiai naudojami aukų teikiamomis paslaugomis arba atliekamu darbu.

Dauguma valstybių narių, kuriose patvirtinti nacionalinės teisės aktai, pagal kuriuos naudojimas prekybos žmonėmis aukų teikiamomis paslaugomis laikomas nusikalstama veika, teigia, kad dar per anksti vertinti šių įstatymų poveikį. Taip yra todėl, kad šie teisės aktai įsigaliojo 2013 m., po galutinio Direktyvos 2011/36/ES perkėlimo į nacionalinę teisę termino, nes buvo nustatytas trumpas jos įgyvendinimo laikotarpis.

Visose valstybėse narėse, kuriose galioja tokios nuostatos, reikalaujama, kad paslaugos naudotojas iš anksto žinotų, jog paslaugas teikiantis asmuo yra prekybos žmonėmis auka. Pranešta, kad tokiais atvejais apskritai sudėtinga kaupti įrodymus. Daugumoje atitinkamų valstybių narių prievolė įrodyti pirmiausia tenka prokurorui, o įtariamasis (kaltinamasis) naudojasi nekaltumo prezumpcija ir neprivalo įrodyti savo nekaltumo. Tik **Airijoje** yra kitaip – prievolė įrodyti tenka kaltinamajam, kuris turi įrodyti, kad jis (arba ji) nežinojo ir neturėjo rimto pagrindo manyti, kad asmuo, kurio atžvilgiu padaryta nusikalstama veika, buvo prekybos žmonėmis auka.

Šiuo požiūriu Europos Tarybos konvencijos dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis aiškinamajame rašte pažymėta, kad „[...] prokuratūrai gali būti sudėtinga įrodyti žinojimą. Panašių sunkumų atsiranda taikant įvairias kitų rūšių baudžiamosios teisės nuostatas, pagal kurias reikalaujama pateikti tam tikrų nematerialių nusikalstamos veikos požymių įrodymų. Vis dėlto **sunkumai, kurių kyla ieškant įrodymų, nebūtinai yra lemiamas argumentas tam tikro pobūdžio elgesio nelaikyti nusikalstama veika.**“ Šiomis aplinkybėmis dėl sunkumų kaupti įrodymus apie nusikaltimus neturėtų būti nusprendžiama nekriminalizuoti tam tikro elgesio.

Nors sėkmingas tyrimas, patraukimas baudžiamojon atsakomybėn ir apkaltinamųjų nuosprendžių skelbimas, be jokios abejonės, daro atgrasomąjį poveikį, kyla abejonių dėl galimo tokios statistikos aiškinimo, visų pirma vertinant atitinkamų priemonių poveikį ar jų sėkmingą taikymą. **Atsižvelgiant į tai, kad tokios priemonės visų pirma labiausiai padeda užkardyti nusikaltimus, statistiniai duomenys apie patraukimą baudžiamojon atsakomybėn ir apkaltinamuosius nuosprendžius negali būti patikimas tokių priemonių veiksmingumo požymis.** Kaip minėta pirmiau, šiai ataskaitai parengti pateikta nedaug statistinių duomenų. **Bulgarija** pranešė, kad 2014 m. surašyti 4 (keturi) kaltinamieji aktai ir paskelbtas 1 (vienas) apkaltinamasis nuosprendis,

2015 m. – 5 (penki) kaltinamieji aktai ir 2 (du) apkaltinamieji nuosprendžiai. **Graikija** pranešė, kad, remiantis Graikijos policijos statistiniais duomenimis, nuo naujojo įstatymo įsigaliojimo baudžiamojon atsakomybėn patrauktas 1 (vienas) asmuo. **Rumunija** taip pat pranešė, kad 2015 m. Organizuoto nusikalstamumo ir terorizmo tyrimo direkcijai perduotos pirmosios bylos ir už naudojimąsi prekybos žmonėmis aukų teikiamomis paslaugomis baudžiamojon atsakomybėn patraukti 9 (devyni) asmenys. Vyriausiosios teismų tarybos duomenimis, iki 2016 m. gegužės mėn. už naudojimąsi išnaudojamo asmens teikiamomis paslaugomis nuteista penkiolika asmenų. Vis dėlto šie nuosprendžiai nebuvo galutiniai – juos buvo galima apskųsti Aukščiausiam Teismui.

Šiuo požiūriu Komisija norėtų priminti Pažangos ataskaitoje padarytas išvadas. Joje teigiama, kad *„iš Komisijos surinktos informacijos aiškiai matyti, kad svarbu, kad valstybės narės dėtų didesnes pastangas, kad tyrimų ir baudžiamojo persekiojimo atvejų padaugėtų, o aukoms tenkanti našta, kai jos teikia parodymus bylose, kad būtų surinkti įrodymai, sumažėtų. Tai pasiekti būtų galima nuolat rengiant specialius mokymus tyrėjams, prokurorams ir teisėjams ir sistemingai atliekant finansinius tyrimus (pagal Finansinių veiksmų darbo grupės rekomendaciją) bei taikant kitas veiksmingas žvalgybos informacija grindžiamas tyrimų priemones, kuriomis būtų galima gauti įvairių įrodymų, kurie būtų naudojami kartu su aukų parodymais. Be to, valstybės narės turėtų skirti pakankamai finansinių ir žmogiškųjų išteklių, kad galėtų tinkamai kovoti su šiuo nusikaltimu.“*

Baudžiamąją atsakomybę taikant tik tais atvejais, kai paslaugos naudotojas turi tiesioginių ir faktinių žinių apie tai, kad asmuo yra prekybos žmonėmis auka, nustatoma labai aukšta patraukimo baudžiamojon atsakomybėn riba. Šiuo požiūriu reikėtų atidžiai išnagrinėti, kiek žinių reikia turėti, kad būtų laikoma, jog padaryta ši nusikalstama veika.

3. Veiksmingos prekybos žmonėmis prevencijos užtikrinimas

Vadovaujantis ES kovos su prekyba žmonėmis strategija⁹ ir kitomis pagrindinėmis politikos priemonėmis¹⁰, šiame skyriuje pristatomi Komisijos svarstymai¹¹ šiuo klausimu. Šis skyrius yra Komisijos atliktos analizės pagrindas. Iš pirmiau atliktos analizės matyti, kad valstybių narių lygmeniu taikomos neišbaigtos ir įvairialypės teisinės prekybos žmonėmis aukų teikiamų paslaugų naudotojų teisinio vertinimo sistemos, o tai turi neigiamos įtakos veiksmingam nusikalstamumo užkardymui. Tokiomis sąlygomis, nors ir dedama pastangų, prekyba žmonėmis neišnyksta ir nėra požymių, kad šio sunkaus nusikaltimo mastas mažėtų.

Šiuo požiūriu **bet kokių ryžtingų atgrasymo nuo prekybos žmonėmis veiksmų pagrindas – nusikaltimo vykdytojų atskaitomybė.** Šį požiūrį atspindi ir kiti pagrindiniai tarptautiniai ir

⁹ Komunikatas „Prekybos žmonėmis panaikinimo ES strategija 2012–2016 m.“, COM(2012) 286 final.

¹⁰ Pavyzdžiui, Europos saugumo darbotvarke, Europos migracijos darbotvarke, ES strateginiu įsipareigojimu siekti lyčių lygybės, ES veiksmų planu žmogaus teisių ir demokratijos srityje.

¹¹ Pavyzdžiui, Komisijos tyrimai, susiję su prekybos žmonėmis prevencijos iniciatyvomis ir prekybos žmonėmis lyčių aspektu, kurie yra ES kovos su prekyba žmonėmis strategijos rezultatai.

Europos teisės aktai¹². Be to, šį klausimą išsamiau nagrinėjo Europos Parlamentas¹³, **Europos Tarybos Parlamentinė Asamblėja**¹⁴ ir pilietinė visuomenė¹⁵.

Komisija **Europos saugumo darbotvarkėje** nustatė ir savo ataskaitose bei tyrimuose ne kartą pabrėžė, kad prekyba žmonėmis, kaip sunkios formos organizuotas tarpvalstybinis nusikaltimas, turi didžiulių neigiamų žmogiškų, socialinių ir ekonominių pasekmių¹⁶. Visų rūšių išnaudojimo **paklausa** ir didelis **pelnas** – prekybos žmonėmis varomosios jėgos. Tiek teisėtoje, tiek neteisėtoje ekonomikoje šis pelnas lemia tai, kad susidaro sudėtinga pasiūlos ir paklausos sąveika, kurią būtina nutraukti, jeigu šiuos nusikaltimus norima išnaikinti¹⁷. Šios paklausos nustatymas ir mažinimas – tai Direktyvoje 2011/36/ES nustatytas teisinis įpareigojimas, kuriuo siekiama užkirsti kelią žalai pertvarkant platesnę aplinką, kad būtų mažiau paskatų prekiauti žmonėmis.

3.1. Prekybos žmonėmis aukų teikiamų paslaugų naudotojų nustatymas

Šiomis aplinkybėmis paklausą lemia visi asmenys, grupės ar juridiniai asmenys, siekiantys išnaudoti aukas ir taip gauti įvairaus pobūdžio pelno: aukomis tiesiogiai besinaudojantys ir piktnaudžiaujantys, taip pat šiuos procesus palaikantys ar padedantys juos vykdyti asmenys, ir apskritai subjektai, sudarantys ar padedantys sudaryti šiam reiškiniui palankias sąlygas.

Prekybos žmonėmis aukomis naudojasi ir iš jos pelnosi ne vien tik nusikalstamos organizacijos, bet ir paprastos įmonės, o prekyba žmonėmis neretai susijusi su teisėtai veikiančių įmonių grandine. Iš šios veiklos pelnosi aukų artimieji, oficialios ar neoficialios įdarbinimo agentūros, konkrečius sektorius darbo jėga aprūpinantys darbo rinkos tarpininkai ar pasaulinių tiekimo grandinių subrangovai, taip pat kelionių agentūros ir transporto įmonės bei informacinių ir ryšių technologijų įmonės.

Kitas paklausos skatinimo veiksnys yra vartotojai. Tai gali būti asmenys, kurie perka aukų pagamintus gaminius, bet nežino, kaip jie buvo pagaminti, arba informuoti prekybos žmonėmis aukų teikiamomis paslaugomis besinaudojantys asmenys, kurie nepaiso akivaizdžių prekybos žmonėmis ir išnaudojimo darbe ir (arba) seksualinio išnaudojimo požymių, pavyzdžiui, labai mažų kainų arba smurto ir bauginimo požymių. Šiuo požiūriu šioje ataskaitoje, kalbant apie prekybą

¹² Pavyzdžiui, 2000 m. Jungtinių Tautų Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertinamą ją (9 straipsnis) ir 2005 m. Europos Tarybos konvencija dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis (6 ir 19 straipsniai).

¹³ 2016 m. gegužės 12 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl 2011 m. balandžio 5 d. Direktyvos 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos įgyvendinimo atsižvelgiant į lyčių aspektą (2015/2118(INI)), 2016 m. liepos 5 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl kovos su prekyba žmonėmis palaikant ES išorės santykius (2015/2340(INI)) ir 2014 m. vasario 26 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl seksualinio išnaudojimo ir prostitucijos ir jų poveikio lyčių lygybei (2013/2103(INI)).

¹⁴ Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucija 1983 (2014) dėl prostitucijos, prekybos žmonėmis ir šiuolaikinės vergijos Europoje, galima rasti adresu <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=20716&lang=en>.

¹⁵ Organizacijos, kurios yra ES pilietinės visuomenės kovos su prekyba žmonėmis platformos dalyvės, pažymi, kad teisės aktai – tai svarbiausia priemonė, kurios valstybės narės turėtų imtis, kad užtikrintų prevenciją ir sumažintų paklausą. Komisijos tarnybų darbinis dokumentas, pridedamas prie Kovos su prekyba žmonėmis ir jos aukų apsaugos pažangos ataskaitos, COM(2016) 267 *final*, SWD(2016) 159 *final*, p. 64.

¹⁶ Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Europos saugumo darbotvarkė“, COM(2015) 185 *final*.

¹⁷ Pažangos ataskaita

suaugusiaisiais ir vaikais seksualinio išnaudojimo tikslais, nevartojamas terminas „klientas“, nes toks terminas nustelbtų prekybos žmonėmis aukų patirtas kančias, prievartą ir paniekinimą.

Kaip nurodyta Komisijos tarnybų darbiniam dokumente, pridedame prie Kovos su prekyba žmonėmis ir jos aukų apsaugos pažangos ataskaitos: „galutinį tikslą panaikinti prekybą žmonėmis galima pasiekti tik tada, **kai pirmiausia užkardoma nusikalstama veika, naudojantis įvairiomis ES ir nacionaliniu lygmeniu prieinamomis priemonėmis.** [...] Tai reiškia, kad **reikia ne tik šalinti pagrindines priežastis, dėl kurių žmonėms gresia didesnis pavojus tapti prekybos žmonėmis aukomis**, pavyzdžiui, naikinti skurdą, lyčių nelygybę ir smurtą prieš moteris, etninę diskriminaciją, tam tikrų visuomenės grupių marginalizaciją ir neteisėtą migraciją, bet **ir užtikrinti, kad iš šios nusikalstamos veikos besipelnantys ir aukas išnaudojantys asmenys būtų patraukti atsakomybėn.**“¹⁸

Akivaizdu, kad prekyba žmonėmis ir visi jos aspektai visada yra neteisėti. Prekyba žmonėmis neturi nieko bendro su teisėtumu. Priverstinis vieno asmens vykdomas kito asmens išnaudojimas kiekvienoje baudžiamosios justicijos sistemoje laikomas smerktina veika. Prekyba žmonėmis neturi jokio teisinio ar moralinio aspekto. Remiantis Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 5 straipsnio 3 punkte nustatytu draudimu, tai – sunkus nusikaltimas ir didelis žmogaus orumo pažeidimas. Jei naudojimasis pagrobto asmens teikiamomis paslaugomis, **ypač žinant, kad tas asmuo yra prekybos žmonėmis auka**, kriminalizuojamas tik iš dalies, visa kova su prekyba žmonėmis tampa mažiau veiksminga ir trukdoma siekti Direktyvos 2011/36/ES tikslų. Net jeigu pagal nacionalinės teisės aktus naudojimasis paslaugomis, kurias teikia prekybos žmonėmis aukos, nelaikomas nusikalstama veika, šio dalyko esmė nesikeičia, nes aukos dažnai prievartaujamos ir prieš jas psichologiškai smurtauja, jos taip pat nukenčia nuo nusikaltimų, ypač susijusių su jų laisve, orumu, seksualiniu apsisprendimu ir kūno neliečiamumu.

4. Baigiamosios pastabos ir tolesni veiksmai

Kaip nustatyta Direktyvos 2011/36/ES 18 straipsnio 4 dalyje, siekdamas, kad prekybos žmonėmis prevencija ir kova su ja taptų veiksmingesnė, valstybės narės svarsto galimybę imtis priemonių, kad naudojimasis paslaugomis, kurias teikia prekybos žmonėmis aukos, būtų laikomas nusikalstama veika. Iš šioje ataskaitoje pateiktos analizės, atliktos pagal Direktyvos 2011/36/ES 23 straipsnio 2 dalį įvertinant atitinkamų galiojančių nacionalinės teisės aktų poveikį, matyti, kad **susiklostė gana įvairialypė teisinė padėtis, kuri nepadeda veiksmingai mažinti tokių paslaugų paklausos.**

Kai prekybos žmonėmis srityje naudojimasis tokiomis paslaugomis nekriminalizuojamas arba kriminalizuojamas tik iš dalies, **prekiautojų žmonėmis veikla, kuriai pagal apibrėžtį priskiriamas jų aukų išnaudojimas, gali būti ne tik mažiau varžoma, bet, priešingai, netgi skatinama, be kita ko, palaikant nebaudžiamumo kultūrą.** Akivaizdu, kad, norint mažinti paklausą, reikia **daugiau dėmesio skirti tiems asmenims, kurie iš tikrųjų naudojami įvairių rūšių prekybos žmonėmis aukų teikiamomis paslaugomis ir žino, kad jas teikia nusikaltimo auka.**

¹⁸ Komisijos tarnybų darbinis dokumentas, pridedamas prie Kovos su prekyba žmonėmis ir jos aukų apsaugos pažangos ataskaitos, COM(2016) 267 *final*, SWD(2016) 159 *final*, p. 39.

Šiuo metu pagal keleto valstybių narių teisinės sistemas asmenys, kurie naudojami tokiomis paslaugomis turėdami atitinkamų žinių apie jų pobūdį, iš dalies arba visiškai nelaikomi nusikaltėliais. **Tai daro neigiamą įtaką teisiniam tikrumui** dėl, pavyzdžiui, baudžiamosios atsakomybės, susijusios su paslaugos naudotojo ir aukos santykiu, teisinio asmenų, kurie pelnosi iš tokio išnaudojimo, sudaro jam sąlygas arba padeda vykdyti tokią veiklą, vertinimo, paslaugos naudotojo ir išnaudotojo skirtumų, tarpininkų atsakomybės ir platesnio masto tiekimo grandinių.

Valstybės narės turėtų stiprinti pastangas ir imtis vienodesnių veiksmų, kad atgrasytų nuo šio tarpvalstybinio prekybos žmonėmis nusikaltimo aspekto. Galutinis šios ataskaitos tikslas – padėti pasiekti Direktyvos 2011/36/ES tikslus mažinti paklausą ir užkirsti kelią prekybai žmonėmis, kad būtų galima užtikrinti, jog nusikalstamos grupės nesinaudotų skirtingu prekybos žmonėmis aukų teikiamų paslaugų naudotojų teisiniu vertinimu. Šiuo požiūriu Komisija, stebėdama padėtį valstybėse narėse, daro svarbias išvadas, ji taip pat toliau nagrinės esamas pasirinkimo galimybes ir prireikus ateityje apsvarstys galimybę pagal Direktyvos 2011/36/ES 23 straipsnio 2 dalį pateikti atitinkamus pasiūlymus dėl teisėkūros procedūra priimamų aktų.